

ארון השקרים היהודי

נדב שנרב

'כשאני משתמש במילה', אמר המפטי דמפטי בנימה של בוז ניכר, 'מובנה הוא בדיוק המובן שבו אני בוחר בשבילה – לא פחות ולא יותר'

'השאלה היא', אמרה אליס, 'אם אתה יכול לכפות על מילים מובנים כל כך רבים ושונים?'

'השאלה היא', אמר המפטי דמפטי, 'מי כאן האדון – זה הכל'

(לואיס קרול, עליסה בארץ המראה)

מטרתו של מאמר זה היא לדון בשאלה פשוטה, או פשוטה לכאורה: המחויבות לאמת בפסיקה ההלכתית. התרשמותי האישית היא שמדובר בנושא בעייתי, אשר במקרים רבים הופך ויכוחים הקשורים להלכה לשיח חרשים, בעיקר בגלל שאלו הסבורים כי אין לפוסק מחויבות לאמת (טענה אותה אנסה להגדיר טוב יותר בהמשך) נוטים לטשטש את תפיסתם זו ולערב חשיבה מוכוונת אמת בטיעונים מכווני מטרה. לארכו של מאמר זה בכוונתי לנסות ולהבהיר את צדדי הדיון השונים עד כמה שידי מגעת, ובהמשך אנסה גם לתאר את הבעיות – הלוגיות, הסוציולוגיות והאמוניות – המתעוררות כאשר מוותרים על המחויבות לאמת בפסיקה.

את הגישה אותה אני מעוניין לתקוף, המתירה שקר בפסיקה, אציג כאן באמצעות הנגדתה לתפיסה הפשוטה של ההלכה והיהדות, זו העומדת בבסיסו של החינוך הדתי למרות שבדרך כלל איננה מנוסחת במלים מפורשות, ואומרת פחות או יותר את הדברים הבאים:

1. אנו, עם ישראל, מחזיקים בידינו קבוצה של כתבי קודש שנמסרה לנו בהתגלות (התורה, הנביאים, מעמד הר סיני וכו'). כתבי הקודש מגלים לנו את רצונו של בורא עולם, והמחויבות שלנו היא לפעול לפי אותו רצון.

2. כדי לפרש את כתבי הקודש (להבהיר האם הפסוק "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", לדוגמה, אומר נסיעה ברכב בשבת, או הדלקת נר ביום ששי שיבער בשבת, או שימוש בחשמל). חז"ל נתנו לנו רובד ראשון של פרשנות, רובד שכלל לא רק הסברים של התורה אלא גם תקנות וגזרות רבות שהם תקנו לפי המצב אותו ראו בזמנם כדי לעשות "משמרת למשמרתי".

3. מאז תקופתם של חז"ל ועד היום שוקדים חכמי התורה שבכל דור על ירידה למשמעות דבריהם הנכונה ועל יישומם במציאות המתחלפת, ועבודתם זו נתנה לנו מגוון של "טקסטים קנוניים", כמו הרמב"ם או השולחן ערוך או פירוש רש"י – וגם מסורת מסוימת של כיצד ומה לומדים, איך מכריעים בשאלות וכן הלאה.

כמובן שאפשר להתווכח על כל שלב ושלב מאוסף ההנחות שתיארת. אדם יכול לכפור בהתגלות או לתהות על אמיתות המסורת, להעדיף את פרשנותם של הקראים או הצדוקים או השבתאים, להחליט שחכמי איזמיר היו יותר גדולים מהרמב"ם או שרבי יוסף קארו היה למדן לא רציני ולא צריך להתייחס לכתביו. ערעורים מסוג זה אינם מעניינינו כאן. דומני שרובם ככולם של האנשים המגדירים עצמם יהודים דתיים מקבלים את הרעיונות דלעיל באופן כללי, וזו תהיה נקודת המוצא שלנו.

מה עושה פוסק ההלכה, או הרב, כאשר הוא נשאל מה הדין במקרה מסוים? ייתכנו כמובן, כמה אפשרויות. יכול להיות שהוא יחליט שהתשובה לשאלה כבר מפורשת באחד מן הטקסטים הקנוניים (מה מברכים על מאכל מסוים? כתוב בשלחן ערוך [או ברמב"ם או בשו"ת פלוני] לברך בורא פרי האדמה), הוא יכול לחשוב שלשאלה אין שום שייכות למקורותינו (האם מותר לאכול ביצה בחלב? כן, למה לא?) אבל ישנה גם אפשרות שלישית, שהיא היא המכוננת את התהליך המכונה "פסיקה". לפעמים לשאלה אין מקור מפורש אבל היא אכן קשורה לנושאים בהם מטפלת ההלכה, ואז נדרש הפוסק, על בסיס ניסיונו וידיעותיו, לגזור את התשובה הנכונה מן המקורות הקנוניים בדרך של דימוי מילתא למילתא.

עד כאן הכול טוב ויפה, וכעת מגיעה פרשת הדרכים. הגישה ה"נאיבית" לפסיקת ההלכה סוברת כי **מחויבותו של הפוסק היא לומר את האמת**, הו אומר: פרשנותו לטקסטים הקנוניים חייבת להינתן **בתום לב**. הוא מכריע לכיוון מסוים רק מפני שהוא סובר שההכרעה הזו היא מה שעולה באמת מתוך הטקסטים הקנוניים. אם הוא מחליט שאסורה הנסיעה ברכב בשבת בגלל הפסוק "לא תבערו", ההחלטה באה מפני שהוא סבור שזו הייתה כוונתו של הקדוש ברוך הוא. ברור שהוא מבין שניתן להתווכח על כל דימוי מילתא למילתא, שאפשר להמציא ש"לא תבערו" הוא רק באופן ישיר ולא על ידי סיבוב מפתח בסוויץ', אבל הוא, הפוסק, על סמך ניסיונו ולמדנותו, הגיע למסקנה שאכן הדברים נובעים זה מזה. על פי תפיסה זו אופן הכרעתו של פוסק דומה לצורה בה ועדה רפואית מוציאה המלצה לגבי שיטת הטיפול במחלה מסוימת. יכול להיות שהמקרה מסובך, חברי הוועדה מודעים לכך שרופאים אחרים אולי יציעו דרך טיפול שונה, אבל הוועדה הזו סבורה, בתום לב, שמסלול הטיפול אותו היא מתווה הוא אופטימלי בהינתן הידע שבידה.

אבל ישנם אנשים הסבורים אחרת. לשיטתם של אלו, פעילותו של פוסק דומה הרבה יותר למה שעושה עורך דין כאשר הוא מגן על לקוחו בבית המשפט. עורך דין אינו מתעניין, ואינו אמור להתעניין, בהוצאת האמת לאור. לעורך הדין יש **מטרה**, והיא להשיג ללקוחו זכיה במשפט. ככזה, הוא אולי לא ירשה לעצמו שקרים גלויים (מחשש שיתגלו) אבל הוא בוודאי אינו פועל בתום לב להשגת האמת: הוא יסנן מבין העובדות רק את אלה שתשרתנה את מטרתו אם יציג אותן, ינסה לטייח את הנקודות הבעייתיות בכל מיני טיעוני קש וגבבא, ישתמש בתעלולים רטוריים כדי להסוות חולשות וכדומה.

לדעת בעלי שיטת השקר ההלכתי, לפחות בחלק מן המקרים הפוסקים נוהגים כמנהג עורכי הדינים: יש להם מטרה מסוימת שהם מעוניינים להשיג, וכוחה של שאיפה זו גובר על האמת. לכן הפוסק ירשה לעצמו לשקר, כלומר לפרש את הטקסטים הקנוניים שלא בתום לב: הוא יתעלם ממקורות מנוגדים, יפרש משפטים או מלים באופן שהוא עצמו יודע בלבו שאינו הפירוש הנכון או הפשוט, ובמקרה של ויכוח או ערעור יגן על דעתו, לפעמים גם בתקיפות ובעזות, אף על פי שהוא מבין בעומק לבו שיש מקום גם לשיטה המוצגת נגדו ושראיתיו אינן מכריעות.

יש להדגיש: לא מדובר כאן בתצפית סוציולוגית אלא בטענה נורמטיבית. ברור לכולנו שיש רמאים בכל תחום, יש רופאים שדוחפים תרופות וטיפולים מיותרים בגלל אינטרס פרטי או מוסדי, יש מדענים שמזייפים תוצאות ויש שופטים שלוקחים שוחד, ובאותו מובן ייתכנו מקרים בהם פוסקים ומורי הוראה יגנו על עמדה שהם עצמם יודעים שהיא שגויה (כלומר – אינה ראויה כפרשנות של המקורות) בגלל סיבות שונות ומשונות. מה שטוענים אנשי השקר ההלכתי הוא שפרשנות כוזבת מן הסוג שתיארנו לעיל היא **לגיטימית**, שכשם שכללי המשחק של מערכת המשפט מניחים כנתון שעורך הדין הוא המייצג של הלקוח ולא פועל למען האמת האובייקטיבית, גם חוקי המשחק של ההלכה הם כאלו המתירים לפוסק לשקר כדי להשיג מטרה.

לפעמים מדובר אף ביותר מכך. ישנם אנשים הרואים בפעולה של פסיקה ישרה, כזו שאין בה הטעיות ותחמונים והיא בנויה על הבנה ראויה בדברי הפוסקים הקודמים, פסיקה מרמה רדודה או שנינונית. מה הרבותא לומר את מה שכבר נאמר, או לנהוג בנאמנות לעקרונות שכבר נקבעו? לתפיסתם, דווקא פוסק

הנוקט בשיטות של הטעיה, כזה הבודה הלכות מלבו תוך שהוא מצליח ליצור מצג שווה של המשכיות או של החזרת עטרה ליושנה, הוא הוא הפוסק האמתי, היצר הדתי¹.

לפני שנעבור לנתח את צדדי הספק, את עמדת הפרשנות הנאיבית ואת בעלי השקר ההלכתי, יש להעלות כמה נקודות ההופכות, יש להודות, את עצם הדיון לבעיית.

במי מדובר?

הנקודה הראשונה שתסרב את הדיון שלנו ותפגע באיכותו היא זיהויים של האנשים או הקבוצות שאני מנסה לצאת כנגדם.

בעלי תורת השקר ההלכתי נוטים להעלים או לטשטש את עמדתם, מסיבות מובנות מאד. הרי כל פוסק שיבוא ויגיד "נכון, כתוב לא תבערו אש ביום השבת אבל אני החלטתי לשנות ומעכשיו אני טוען, טענה שגם אני מבין שהיא שגויה, ש'תבערו' הוא מלשון 'ושלח את בעיר', ולכן הצתת אש אסורה רק בעזרת בהמה" יעשה שרות דב רציני לאג'נדה אותה הוא מנסה לקדם. חלק מן העניין הוא להציג תמיד שמדובר בפשט פשוט, ולטעון בתוקף שגם הפוסקים הקדמונים ראו זאת כך וכו'². גם עורכי דין לא טורחים לחזור ולהזכיר שוב ושוב לשופטים או למושבעים שמחויבותם היא ללקוח ולא לאמת, ומי שינהג באופן אחר יהרוס את מעמדו במקצוע.

בנוסף, רבים מבעלי השקר די בזים למי שאינו סבור כמוהם. לשיטתם (שנדון בה בהמשך), רק עיוורים ושוטים אינם רואים שכל ארון הספרים היהודי נכתב על ידי מעקמי סברות ומסובבי טענות מהסוג שתואר. תפיסה זו היא גם חלק מן הצידוק שחלק מהם רואים לעמדתם, היינו, מכיוון שרוב הציבור מורכב משוטים ובורים, מי שרוצה להשיג מטרה סוציולוגית, בין אם הוא בא לשנות או שהוא שמרן המעוניין לשמור על הקיים, חייב לנקוט בטכניקות כזב למיניהן.

אשר על כן, בעלי השקר נוטים להשתמש בשפה מתוחכמת (לפחות כך זה נראה להם), שפה בה יכולים יודעי דבר לתקשר מעל לראשו של הקורא הנבער. אם לתת דוגמה מתחום אחר, כאשר אנו פותחים אנציקלופדיה וקוראים שם כי "הסיפור המקראי מתאר את יציאת בני ישראל ממצרים", השימוש במינוח "הסיפור המקראי" רומז לנו, על פי רוב, שמחבר הערך רואה במסורת על יציאת מצרים אגדת ילדים ואינו מאמין באמתותה. הוא כולל אותה באנציקלופדיה שלו כדי שלא לפגוע ברגשותיהם של הקוראים החשוכים, אבל במקום לומר "כך וכך קרה" הוא מעתיק את נקודת הכובד ל"כך וכך מסופר", נימה אובייקטיבית בה ניתן לדווח גם על סיפורי כיפה אדומה ("האחים גרים מתארים כיצד הזאב...").

¹ תובנות מסוג זה מדגימות, כך נראה, את חלחולו של הלך המחשבה הרומנטי, המדגיש את חשיבותה של היצירתיות, אל קהל עובדי השם. הצורה בה שרטט הסוציולוג מאקס וובר את דמותו של איש הדת הנוצרי ז'אן קלווין (במאמרו הנודע על האתיקה הפרוטסטנטית) היא אב טיפוס של צורת ההסתכלות הזו בשדה הדתי.

כפי שתיאר זאת אלאן בלום, "ובר לא ייחד מחשבה לשאלה האם אכן חזה קלווין בהתגלות אלוהים... האתיאיזם של וובר היה דוגמטי, אולם לא היה לו כל עניין להוכיח שקלווין היה שרלטן או חולה רוח. הוא העדיף להאמין בכנותם של קלווין... (המייצג) טיפוסים פסיכולוגיים קיצוניים שמסוגלים... ליטול על עצמם אחריות וחשים בטחון פנימי או מחויבות... אנשים כמו קלווין הם יצרני ערכים, ולפיכך הם משמשים מופת לעשייה בהיסטוריה. נבצר מאתנו להאמין במקור חווייתם... מן הנמנע שיהיו לנו אשליותיהם המיוחדות... אולם אנו משתוקקים בהחלט לערכים ולמחויבויות"

בשנים שחלפו פגשתי במספר ספרים שיוחדו להוגה יהודי כזה או אחר ונדמה היה לי שהושפעו לא במעט מובר. באופן טיפוסי מדובר במעין ביוגרפיות של אדם אשר, פרט להיותו רב או פוסק, הייתה לו גם השפעה סוציולוגית גדולה, ומחבר הספר מעריך אותו לא בגלל ההזדהות עם מהלכי התורניים או עם פסיקותיו, אלא דווקא להיפך – בגלל שהוא הצליח לשנות את המציאות למרות שפסק פסקים אבסורדיים או התנהג כתימונה וגרוע מכך.

² בכל קורס ראשוני במדעי הדת ילמדו אתכם שהכי חשוב להציג את החדשנות כרסטורציה.

אי לכך, ומסיבות נוספות שיובהרו בהמשך, יש לסווג את תומכי השקר ההלכתי לפי מגמותיהם החברתיות, מפני שאלו קובעות במידה רבה את השפה בה הם משתמשים. אם לעשות חלוקה גסה, ניתן למיין את בעלי השקר ההלכתי לאנשי הימין ואנשי השמאל.

אלו שאני מכנה כאן "אנשי השמאל" שייכים לאגף הליברלי-אקדמי של הציבור הדתי. הם מעוניינים ליצור סינתזה ראויה בין היהדות שנמסרה לנו מאבותינו לבין התרבות המערבית השולטת בכיפה כעת, ולשם כך ברור להם שאפשר וצריך גם לשלם מחיר מסוים³. הם חולמים על הופעתו של הרבי גורבצ'וב: כשם שגורבצ'וב, בעלותו לשלטון בברית המועצות, הציע דרך חדשה לגמרי תוך שהוא מציג את רעיונותיו כגילוי מחדש של הקומוניזם האורגנילי, כך אותו רב היפותטי אמור ליצור סינתזה של היהדות והעולם המערבי על ידי שכתוב מחדש של התורה באופן שייראה למאמינים התמימים כהמשכיות. גם בלי קשר לשאיפה הזו, ברור להם שבצורה הזו, של גזירת משמעויות מן הטקסטים הקנוניים באופן לא ראוי ושלא בתום לב והעמדת פנים כאילו מדובר באמת פשוטה - פעלו כל הפוסקים המשמעותיים בתולדות ישראל. כמובן שאינני יכול להציע כאן יותר מאשר ראיות אנקדוטליות, אבל למיטב הכרתי, חלקם של בעלי תורת השקר ההלכתי, כפי שהוסברה כאן, בין אנשי האקדמיה בתחומים הרלוונטיים הוא מכריע, ומי שניגש אל הכתובים בצורה הנאיבית נחשב בדרך כלל כאחד מן המתמיהים.

ישנם כמה ביטויים וניבים אופייניים אשר יכולים לרמז על השפעת הרעיונות האלו. דיבורים על "הפוסק הדגול שלא פסק לכל אחד אותו דבר" ו"ידע להתאים את התשובה לשואל", על "ארגז הכלים של הפוסק" והצורך בהלכה או בפסיקה "יצירתית" או "נועזת" – כל אלו הם בדרך כלל (אם כי לא תמיד) מלים טעונות שהעמדה שהן מעוניינות לבטא היא שההלכה ביד הפוסק היא כחומר ביד היוצר, ברצותו מחמיר וברצותו מחלטר. במחקרים אקדמיים שיצא לי לקרוא רואים הרבה פעמים כיצד כותב המחקר, כאשר הוא מציג פסק מסוים, פשוט מתעלם מן הצידוקים המקובלים בעולם השו"תים והישיבות (כלומר מהראיות כיצד אותו פסק נובע בעצם מדברי הרשב"א או מהקצות) ובמקום זאת החוקר שם דגש על ההשתמעויות הפרקטיות/חברתיות של הפסק ("בכך סלל הרב פלוני את הדרך להתרת השתלות איברים"), כאשר ההקשר הפרקטי הופך, במסגרת המחקר, להקשר הצידוקי⁴.

למיטב ידיעתי, בעלי תורת השקר נמצאים גם בסיטרא דימינא, בציבור החרדי והחרד"לי העמוק, אבל כאן אני פוסע על קרקע הרבה יותר חלקלקה. למעט כמה מקרים בהם אנשים חלקו עמי את דעותיהם באופן פרטי, קשה הרבה יותר לעמוד על היקף התופעה, ואין לי שום רצון להוציא את דיבתם של אנשים וציבורים רעה. עם זאת, לפעמים יש לי הרגשה שמדובר בתופעה יותר נרחבת ממה שחשבתי בעבר, ובכל זאת אקדיש לה מקום.

ככלל, אנו עוסקים כאן באנשים שמטרתם הסוציולוגית הפוכה לגמרי מזו של אנשי השמאל הליברלים. הם מעוניינים, באופן כללי, לבדל את הציבור ההולך לשיטתם מן המודרנה ככל שניתן. השגת המטרה הזו היא קשה ביותר; בעולמנו התרבות המערבית נדחפת מכל פינה ומאלפי זוויות שונות, תזרוק אותה מן הדלת והיא תכנס מן החלון. שימור העולם המסורתי של סלוצק או לודז' היה קשה מאד אפילו בסלוצק ובלודז' עצמן בראשית המאה העשרים, לא כל שכן בעידן בו משתמשים בטלפונים סלולריים חכמים וכמעט כל אדם רואה בדרכו לעבודה כמה אלפי פרסומות.

³ למען הסר ספק – עד כמה שמדובר במטרות ולא בשיטות גם אני משתייך לקבוצה זו.

4 אני משתמש כאן במושג "הקשר הצידוקי" במובן בו עשה בו שימוש פילוסוף המדע קרל המפל. המפל הבחין בין "הקשר הגילוי" של הרעיון המדעי, כלומר ההקשר בו צץ הרעיון בראשו של המדען - וזה יכול להיות בהזיה או בחלום או בגלל ששילמו לו שוחד להציע את הרעיון וכו' – לבין הקשר הצידוקי, כלומר הבדיקה של הרעיון והניסוי או החישוב המוכיח את צדקתו. כפי שהדגיש המפל, הקשר הגילוי הוא סובייקטיבי ואינו דורש עקיבות או הגינות. רק הקשר הצידוקי, כלומר הבדיקה, הוא זה המקנה לתוצאה את אמינותה המדעית.

בדומה, אין ספק שעצם הזדקקותו של פוסק לשאלה מסוימת היא הרבה פעמים תוצאה של אינטרס. הפוסק יכול לנסות להתיר בגלל שהוא מרחם על האנשים שיפגעו מהאיסור או להיות מעוניין לאסור מפני שהוא חושש מהשלכות ההיתר וכו'. בכך אין פגיעה באמינות הפסק כל זמן שהפסק נבחן על פי מידת הנאמנות שלו למקורות (זהו 'הקשר הצידוקי' ההלכתי). כאשר מניחים שהאינטרס, ולא הנאמנות למקור, הוא התנאי לקבלת הפסק, מקבלים את תורת השקר ההלכתי.

לפעמים נדמה לי שיש אנשים הסבורים הם שלמען השגת המטרה הזו, ההתבדלות, יש צורך גדול להתיר את האסור או (במקרה היותר שכיח) לאסור את המותר. כדי לעשות דבר כזה לעיני כל ישראל, ודווקא בתקופה בה מאות אלפי לומדי תורה עוסקים בכל פינותיה, חייבים לעקר את מוסד הוויכוח ההלכתי הרצינולי שהיה קיים מאז ומתמיד בעם ישראל, את האפשרות שיש לרבנים ולתלמידי חכמים לערער זה על פסקו של זה לאור המקורות המקובלים. השיטה היא להכריז על קבוצה קטנה ומצומצמת של אנשים, לעתים קרובות אדם אחד, בתור גדולי או פוסקי הדור, כאשר יתרונם של אותם גדולים על תלמידי חכמים רגילים נתפס כאיכותי ולא ככמותי: הם אלו שיש בידם הסמכות לתמרן את ההלכה כרצונם, להמציא גזרות חדשות⁵ ולהציג כנובעות מדברי הראשונים וכדומה.

יודגש כי אין בכוונתי לטעון, חלילה, שעצם דוקטרינת גדולי הדור בה אוחזים החרדים זהה לאמונה בזכותם של רבנים לשקר ולפרש פירושים שגויים שלא בתום לב. אפשר בהחלט ללכת לאורו של יהודי שלמד תורה הרבה בגלל שסבורים שהוא פשוט צודק בפרשנותו, או בגלל שמעריכים שיש לו סייעתא דשמיא לכוון אל האמת בגודל צדקתו, או אפילו מפני שסבורים שהדור צריך הנהגה וזה מחייב להתיישר לפי פסקיו של פלוני. אבל בכל המקרים האלו אנו לא אמורים לראות ניסיון לחסל את המשא ומתן בהלכה כדרכה של תורה כפי שהיה מקובל בדורות שלפנינו. כשעוקבים אחרי ויכוחים תורניים מרכזיים בדורות האחרונים, רואים לפעמים משהו שנראה כמו ניסיון כזה, ולי נדמה שמה שעומד מאחוריו הוא ההנחה שיש כאלו שמותר להם לשקר.

הסוציולוגיזציה של ההלכה:

בפסקאות הקודמות ניסינו לאפיין את בעלי תורת השקר ההלכתי לפי מגמותיהם החברתיות. כפי שיוסבר בשורות שלפנינו, גישה זו אינה מקרית. ההשלכה העיקרית של תורת השקר ההלכתי היא סוציולוגיזציה של ההלכה, כלומר העמדת השיח ההלכתי על המטרות החברתיות, במקום על הניסיון למלא אחר רצון השם.

הגישה הנאיבית ללמוד התורה, אותה הצגנו לעיל, גורסת כי צו השם, שנמסר לנו בהתגלות, הוא המקור הקדמון שאליו אנו מעוניינים להתכוון, והפרשנות שניתנה לו במהלך הדורות, זו שקבעה את הצורה בה אנו ממלאים היום את צווי ההלכה, היא בגדר הניסיון הטוב ביותר שיכולנו להעמיד על מנת לקיים את הציוויים שנאמרו בסיני ולהחיל אותם על המציאות המשתנה והמתעתעת. כמובן שאנו יכולים לטעות במפעל הפרשנות האדיר הזה, אבל (כפי שהאריר בעל קצות החושן בהקדמתו) – זה מה שאנו מצויים – לפעול על פי מצוות התורה כאשר אנו מנסים לפרש את התביעה הזו לפי מיטב הבנתנו.

כל המבנה הזה נעלם באחת ברגע שהחלטנו שקיים אדם, או קבוצת אנשים, שהם בעלי היתר לפרש את המקורות שלא בתום לב. הרי כשם שאותה קבוצה היפותטית של פוסקים יכולה להחליט שחשמל בשבת אסור מצד עושה שני בתי נירין, היא יכולה גם לפסוק שעונג שבת זה לנסוע לים ולשחק שם במטקות. ברגע שוויתרנו על דרישת תום הלב בפרשנות והרשינו לאנוס את הטקסטים מתוך ידיעה שזה מה שאנו עושים, אפשר להגיע מכל מקום לכל מקום.

אין גם אפשרות "להציל" את לימוד התורה המסורתי על יד חלוקה בין מצוות ודינים כאלו ואחרים. יכול אדם להציע שביחס להלכות "רגילות" של השולחן ערוך נוהגים, אכן, חוקי המשא ומתן ההלכתי, ורק לגבי הלכות מסוימות, מיוחדות, כאלו שנוגעות לכלל או שיש להן השתמעויות יותר רחבות, מותר לאותם פוסקים לבצע תרגילי שינוי והיפוך משמעות. אלא שכאן תעלה מיד השאלה הפשוטה היכן עובר הגבול, וברגע שחושבים עליה מבינים שלתורת השקר ההלכתי לא יכולים להיות מחסומים, לא מבחינה פרקטית ולא מבחינה לוגית. לא ניתן להגדיר באופן עקיב את ההלכות שלגביהן אסור או מותר לשקר (הגדרת הקו בין הלכות אלו להלכות אלו היא כמובן גדר הלכתי בעל חשיבות עליונה יותר מכל הלכה פרטית, ואם כך

⁵ בניגוד לפסק המגיד משנה (חמץ ומצה ה' כ') כי "אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל"

לגביו קל וחומר שמוטר לשקר), ובאופן מעשי תמיד יקום הטיפוס שיסביר מדוע פרט קטנטן כזה או אחר באיזה מנהג זניח הוא בעצם יסוד היסודות ועמוד התורה.⁶

לכן לקבלת תורת השקר ההלכתי כאפשרית יש שני אספקטים המובילים להתנתקות מראיית המעשה הדתי בתור מילוי החובות שהטיל עלינו השם יתברך, ושעבודו באופן מוחלט לסוציולוגיה של החברה הדתית. מחד, מפני שכבר לא מעניין אותנו מה אומר הרשב"א – המלים שהוא כתב הן רק מושא למניפולציות שלנו – אלא רק איך נצליח לשמר את החברה שלנו או להגדיל את השפעתה, פסיקת ההלכה בכל שאלה מעניינת או חשובה נבחנת רק במונחי הסרגל הסוציולוגי. מאידך, שוב מפני שלא מעניין אותנו מה אמר הרשב"א, אנו מאבדים את האפשרות להתווכח זה עם זה. ברגע שהותר השקר, השאלה מפסיקה להיות מה האמת ועוברת להיות מיהו זה שבידו נמסר כוח המניפולציה ההלכתית, וברגע שהחלטנו על אישיות או על קבוצת אנשים ככזו ודאי שאין שום טעם להתווכח אתם או לדון בפסיקותיהם.

התוצאות הן ברורות ומיידיות:

ראשית, מתברר שאין שום טעם ללימוד התורה של אדם שאינו מתכוון להצטרף בשלב מאוחר יותר לאותה קבוצה מועדפת של בעלי רישיון לשקר. גם לגבי אדם שמתכוון לעשות זאת כלל לא ברור אם כישורים של ידע בגמרא הם המכריעים (אלא אם כן הכוונה היא להרשים בהם את הקהל). אם יש כאלו הרואים את עולם הישיבות פשוט ככלי להחזיק את הבחורים והאברכים במסגרת, או כדי שבזמן שהם לומדים גמרא הם לא ידברו לשון הרע – לחיי, אבל לא יותר מזה.

כדי לשבר את האוזן, לפני כשנה שמעתי שיעור מיהודי חשוב העומד בראש מכון טכנולוגי ידוע, שיעור שהיה אמור לעסוק בנושאי טכנולוגיה והלכה שהם כמובן בעלי עניין גדול. בפועל, בחמש הדקות הראשונות סיפר הרב חידוש הלכתי שחידש בענייני חולה שאין בו סכנה. חלק זה של השיעור עניין אותי (בעיקר בגלל שהיה נראה לי שדבריו נסתרים ממשנה מפורשת), אבל אפילו לא הספקתי לפצות את פי ולשאול, כי מיד העניין הסתיים והחל הדיון בדברים שכנראה הם החשובים באמת: סיפורי מורשת קרב על איך הוא הלך לרב החשוב הוא והמשמש לא נתן לו להיכנס מהדלת אז הוא קפץ מהחלון ואיך הגדול פלוני דיבר בידיש עם הגאון אלמוני וכיוצא בזה, ולאחר מכן – דעתו של הרב (וויכוחים עם הקהל) על מה תהיה התוצאה הסוציולוגית של היתר כזה או אחר, ואיך אפשר להתיר בשבת מפסק גרמא הרי ברור שכל הדתיים יפעילו כך טלוויזיה בליל שבת ויראו האח הגדול במקום לשיר יה ריבון.

אין בנאמר כדי להוות ראיה לגבי דעתו של מגיד השיעור הנ"ל ביחס לחשיבות האמת בהלכה, יכול להיות שזה מה שהוא חושב שבעלי בתים ייהנו לשמוע, ויכול גם להיות שהוא צודק בנקודה הזו, אבל משום מה נדמה לי, אולי בטעות, שיותר ויותר דברי תורה שנאמרים ונכתבים לובשים את האופי הזה, ושהרקע הוא אכן התפיסה לפיה הסוציולוגיה חשובה יותר ממה שכתוב ברשב"א. אני קורא בשו"תים ושומע שיעורים, ושוב ושוב חוזר אותו רושם: כותב התשובה או מגיד השיעור סבור שהתורה רשומה בטאבו על שם סבתא שלו,⁷ ושהוא ישרר לנו טעימות ממנה רק לאחר שיקול דעת קפדני ואומדנא אחר אומדנא של ההשפעה החברתית שתהיה, לדעתו, על הפסקים שלו.

כמה שונה גישה זו מגישתו של הנשר הגדול, הרמב"ם, אשר בהקדמתו ליד החזקה באר את מניעיו לכתוב הספר:

⁶ עוד לא נבראה שאלה זניחה מספיק, עוד לא טוגנה הביעתא בכוחא, שצד מעוניין לא יוכל להפוך אותו בהבל פיו לאחד מעיקרי האמונה ויהרג ובל יעבור. רק לאחרונה הורה הרב אליהו ציטרנבוים מתפרח כי "חוב קדוש לעבור ממכבי למאחדת", וכי "המעבר ממכבי למאחדת זה עיקרי היהדות" – וכל זה מפני שקופ"ח מאוחדת מספקת פרסומות לעתון שהוא חפץ ביקרו...

⁷ תופעה הנראית קשורה היא פסיקת הלכה אישית. בעיקר בשאלות פריון, יש פוסקים שאינם מוכנים לפרסם את דעתם לגבי שאלות מסוימות אלא על הנשאל לבוא אליהם ולקבל תשובה אישית סודית שאינה מחיבת אותם עצמם לגבי ההמשך. כשיטה ליצור דיון הלכתי או אפילו מסורת הלכתית פרקטיקה כזו נראית מוזרה. כשיטה לשימור של מנגנוני שליטה חברתיים (ואולי גם תזרים של תקציבים ותרומות) היא נראית מוזרה הרבה פחות.

...בזמן הזה תכפו צרות יתרות, ודחקה שעה את הכול, ואבדה חכמת חכמינו, ובינת
נבוינו נסתתרה, לפיכך אותן הפירושין והתשובות וההלכות שחיברו הגאונים, וראו
שהם דברים מבוארים, נתקשו בימינו, ואין מבין ענייניהם כראוי אלא מעט במספר.
ואין צריך לומר, התלמוד עצמו: הבבלי, והירושלמי, וספרא, וספרי, והתוספתות -
שהן צריכין דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך, ואחר כך ייודע מהן הדרך הנכונה
בדברים האסורין והמותרין ושאר דיני תורה היאך היא.

ומפני זה נערת חוצני, אני משה בירבי מיימון הספרדי, ונשענתי על הצור ברוך הוא,
ובינותי בכל אלו הספרים; וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורין,
בעניין האסור והמותר והטמא והטהור עם שאר דיני תורה: **כולן בלשון ברורה
ודרך קצרה, עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכול - בלא קושיה ולא
פירוק, ולא זה אומר בכה וזה אומר בכה, אלא דברים ברורים קרובים נכונים, על פי
המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורין והפירושין הנמצאים מימות רבנו הקדוש
ועד עכשיו.**

**עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה, ובדין כל הדברים
שתיקנו חכמים ונביאים: כללו של דבר, כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר
בעולם בדין מדיני ישראל; אלא יהיה חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה, עם
התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבנו ועד חיבור התלמוד, וכמו
שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהן, שחיברו אחר התלמוד. לפיכך קראתי שם
חיבור זה משנה תורה - לפי שאדם קורא תורה שבכתב תחילה, ואחר כך קורא
בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם.**

בלי קשר לשאלה אם יוזמתו של הרמב"ם צלחה בידו או לא, הרי שמטרתו המוצהרת הייתה להעמיד ספר
קריא שיפתור באחת את כל השאלות ההלכתיות, ושהיה נגיש לכל. אסור זה אסור, מותר זה מותר, מצוה
היא מצווה ועבירה היא עבירה, בלי ראיונות עומק עם השואלים, בלי סקרי דעת קהל, בלי התחכמויות ובל
סודות. גישה דומה בולטת גם בהקדמת רבי יוסף קארו לשלחן ערוך, שכתב "למען תהיה תורת ה' תמימה
שגורה בפי כל איש ישראל. כי כאשר ישאלו לתלמיד חכם דבר הלכה, לא יגמגם בה ... בהיותו שגור בפיו
ספר זה הבנוי לתלפיות... התלמידים הקטנים יהגו תמיד וישננו לשונו על פה, ותהיה גירסא דינקותא
מסודרת בפיהם מקטנותם הלכה למעשה..."⁸

האספקט השני של הסוציולוגיזציה של ההלכה, כפי שהסברנו קודם, קשור לשאלה כיצד מכריעים
במחלוקת. באופן אבסורדי משהו, אם מקבלים את ההנחה שהתפקיד העיקרי של פסיקת ההלכה הוא
להשפיע על הסוציולוגיה, הפוסקים נעשים משועבדים לכח ההשפעה החברתית שלהם עצמם.

לפי הגישה הנאיבית ויכוח הלכתי הוא מחלוקת בין שני צדדים על המשמעות האמתית של התורה או של
הגמרא או של הרשב"א. אפשר להתווכח האם, נאמר, פתיחת קופסאות שימורים דומה יותר לקריעת
חותלות של תמרים שהגמרא התירה או לנקב במגופה שנאסר, ואפשר להביא ראיות מהצורה שבה
הראשונים הבינו את הגמרא וכיצד הם תרצו לעצמם את הסתירה לכאורה בין הדינים וכן הלאה. לא תמיד
כאשר שני תלמידי חכמים מתנצחים בהלכה הדבר ייגמר בשכנוע של אחד שיודה שהוא טעה, אבל לאורך
הדורות מתקבלת לפעמים ההכרעה כאחד מן הצדדים, או שחוששים לשניהם לחומרא וכדומה.

⁸ ראוי להעיר, בנוסף, שלפי אותה תפיסה סוציולוגית הרי שאם נשאל למה הפוסק זקוק יותר, לידע נרחב בש"ס והבנה
עמוקה בפוסקים או לתפיסה עמוקה של המצב החברתי ושל ההשלכות שתהיינה לפסקים שלו על ההמון ובעלי הבתים,
ברור שהתשובה השנייה היא הנכונה. את הש"ס והפוסקים הרי מותר לו לשובב באשר יחפוץ, ואילו התוצאות הסוציולוגיות
הן אובייקטיביות ובלתי ניתנות לשליטה לאחר שניתן הפסק. אי לכך, תכונתו העיקרית של פוסק חשוב צריכה להיות קשר
בלתי אמצעי עם הציבור, ואילו אדם המסתגר בד' אמותיו, בגיל מופלג, שמעולם לא החזיק ברישיון נהיגה ולא דאג לאזן את
חשבון הבנק שלו בסוף החודש, מסתמא יש פחות מה לשמוע ממנו (אלא אם כן הפוסקים האמתיים הם המשמשים
והסייענים שלו, ולמדנותו המופלגת היא רק שיטה להקסים את ההמונים כי היכי דלשתמעון מיליהו).

לפי גישת השקר ההלכתי שם המשחק הוא אחר לגמרי. פרט להימנעות מלשון הרע או רכישת שידוך טוב, אין באמת שום טעם לבלות את הזמן על שאלות כאלו, שיוכרעו בפורום סגור על בסיס שאין לו שום קשר לקושיית הרמב"ן או לתירוץ המגיד משנה. ממילא הדרך בה אדם צריך ללכת כדי להצטרף לאותה קבוצה של אנשים הקובעים את ההלכה הנוהגת היא לא הלמדנות כשלעצמה אלא אותו סוג של פעילות (שיכול לכלול גם למדנות, אבל לא רק) שיביא אותו לעמדת מנהיגות חברתית, כך שהרבה אנשים ישמעו לפסקיו וממילא תהיה לו האפשרות לכפות את דעותיו.

כל העניין מזכיר לי משהו שקראתי פעם על המלוכה בביזנטיון העתיקה. הביזנטים האמינו שהמלך מושל בחד האל, ובשל כך אם אירע ומישהו מרד במלך הם אימצו אחת משתי גישות: אם הוא נכשל, אז הוא לא רק מורד במלכות אלא מורד באל וצריך להוציא אותו להורג בייסורים נוראים, אבל אם המרד הצליח אז איגלאי מילתא למפרע שהאל חפץ בהפיכתו של המורד למלך, וממילא כל המורד בו הופך למורד באל וחוזר חלילה.

אם לא מאמינים שלפסקי ההלכה יש תוכן אובייקטיבי, צידוק שנוצר מהבנה נכונה של טקסט, אין מנוס מהגישה הביזנטית הזו. מי יקבע את ההלכה? מי ששומעים לו, והראיה? - ששומעים לו. ואם אני מחר אצליח, במסע של השמעות שקריות, צעקות ויחסי ציבור, לדאוג לכך שלא ישמעו לו אלא לי – אזי אני אהיה זה הקובע, ורצון השם הוא שילכו לפי הפסקים שלי. אם מתחילים בכך שתפקידה העיקרי של ההלכה הוא לשעבד את הסוציולוגיה, מסיימים במצב בו ההלכה הופכת להיות משועבדת למצב החברתי.

יש להדגיש כי באמרנו שלהלכה יש בסיס אובייקטיבי איננו אומרים שבאופן היסטורי הסוציולוגיה לא תפסה תפקיד בקביעת ההלכה. יכול להיות שאלמד מחלוקת בין שני ראשונים ואגיע למסקנה שאחד מהם צודק, אבל בפועל ההלכה נקבעה כמו השני כי הוא היה אדם יותר מוערך, או שמשום מה השו"תים שלו זכו לתפוצה יותר גבוהה, או שהוא היה רב של קהילה גדולה וכו'. אבל מבחינתי, כחסידי הגישה הנאיבית, המסקנה היא שההלכה נקבעה בטעות וצריך לשנות אותה. בעלי גישת השקר ההלכתי, לעומת זאת, גורסים שהניצחון הסוציולוגי שקול לניצחון לוגי, שהאמת היא ההלכה הנוהגת **בהגדרה**⁹.

יכול להיות שגישה זו היא המוליכה לתחרות ההולכת ומחריפה על ההנהגה התורנית. בדורות האחרונים אנו רואים הסלמה הולכת וגוברת של המאבק בין רבנים על הנהגה והשפעה. כך, לדוגמה, תופעת המיתוג התורני הולכת ומתפשטת. אם הרמב"ם היה רבי משה בן מימון ולמחבר השלחן ערוך קראו בחייו רבי יוסף קארו, היום יש אינפלציה גם בכמות ואיכות התארים (הגאון הרב הגאון וכו') וגם בשאיפה של רבנים או של מעריציהם למתג את עצמם בכינוי מיוחד, כמו "גדול הדור"¹⁰, "מרן", "פוסק הדור", "שר התורה", "הרנטגן", "באבא א" וכיוצא באלו, כינויים שלא נשמעו, לפחות לא בהקשר הזה, בדורות הראשונים. הרבה פעמים היהודים הממותגים האלו הם באמת גדולים בתורה וראויים לכל שבח על יכולותיהם הלמדניות, אבל מטרת המיתוג הזה אינה להגדיל אותם בעיני אלו המסוגלים לקרוא את כתביהם ולהתבשם מחידושי התורה שלהם – הללו אינם זקוקים למיתוג מעין זה – אלא להקנות להם השפעה חברתית רחבה דווקא אצל בעלי הבתים ושאר נבערים. לשם מה הם זקוקים לכך? ובכן, אפשר להעלות השערות רבות, אבל בהחלט ניתן גם לחשוש שגם כאן יש כאן תגובה להגיון הבסיסי של תורת השקר התורני: אם המנצח החברתי הוא בהגדרה גם הצודק ההלכתי, אזי סביר למדי שהשאיפה להשיג יוקרה חברתית וכח חברתי, בכל דרך ובכל מחיר, תשתלט על עולם התורה.

אותו מאבק מתמיד להשגת הכח התורני, כמו גם הפיצולים ופיצולי הפיצולים שהוא גורם, מראים לנו גם את אחד האבסורדים המאפיינים את אותה תיאוריה. אם הפירוש הנכון בתוספות הוא לא הדבר החשוב,

⁹ טענה זו סותרת באופן ישיר את כל דיני טעות ב"ד המצויים במסכת הוריות. הארכת בנינושא זה בספרי "קרבן זוית" לפרשת שופטים. מקור הגישה (כמו מקורם של רוב השקרים המתוחכמים כביכול הסובבים בעולם האקדמי) הוא קביעתו של הגל לפיה הממשי הוא הרציונלי.

¹⁰ ביטויים מהסוג שחשדו חובבי המיתוג התורני לא היו מוכרים בעבר, או שמשו במשמעות שונה. כך לדוגמה המושג "גדול הדור" מופיע ברמ"א (או"ח רפ"ב ג) בהקשר קצת אחר, "אין איסור לקרות עם הארץ נכבד עשיר וגדול הדור לפני תלמיד חכם".

ומה שקובע הוא מי שולט, מיהו הגדול או מי יושב במועצת החכמים, מה אפשר לעשות כאשר ישנם שני ציבורים או יותר, כל אחד עם גדולי התורה שלו? פעם היה אפשר להישאר במחלוקת, להזכיר אפילו את דברי היחיד בין המרובין שאם יראה אותם בית דין יסמוך עליו, אבל כל זה אפשרי רק כאשר מה שחשוב הוא האמת. כאשר השליטה היא החשובה, אין מנוס ממאבק בניסיון להדביר את הצד השני, ושוב אנו רואים זאת יותר ויותר בוויכוחים תורניים – במקום לנסות לפסול את הצד השני בחפצא, בטענות שלו על הגמרא, מנסים לפסול אותו בגברא, להראות שהוא לא מאן דאמר.

ובכלל, מי הוא אותו הציבור שה"גדול" שלו יהיה זה שקובע? אפשר להימלט כמובן לקביעות בנוסח "הסכמת כלל ישראל", שיש להן גם איזו ארומה מיסטית שנעימה לאנשים מסוימים, אבל בשלשת הדורות האחרונים, כאשר רובו המוחלט של עם ישראל אינו שומר מצוות (ודאי לא בנוסח האורתודוקסי) עלולה להתעורר בעיה. האם רובו של כלל ישראל לא החליט שצריך להיות בכלל חילוני, או רפורמי או קונסרבטיבי? אם שאלת הפרשנות הנכונה לכתבי הקודש היא זו העומדת על הפרק, אין בעיה – תמיד יכול אדם לטעון שהפרשנות שלנו היא הנכונה. אבל אם כל השאלה היא למי יש יותר חסידים, וודי אלן או עמוס עוז או אלי ויזל לוקחים כל רב וכל מועצת רבנים בהליכה¹¹.

לפני שנים רבות דיברתי עם רב חרדי אחד, ובתוך דבריו הוא טען שרוב מוחלט במדינה תומך בשחרור חרדים משירות צבאי, כשכעכתי קמעא בגרוני הוא הסביר את דבריו: "ברור שחילוניים לא נספרים, וגם מזרחניקים חצופים כמוך אינם במניין, לכן יש רוב, מה הבעיה?". בצורה דומה **חייבים** להתנהג כל מי שרוצים להשליט את פסיקותיו של הרב "שלהם" על כלל ישראל, אבל מאמינים מאידך בתורת השקר התורני. הם לא יכולים לטעון שהוא צודק בפרשנותו שהרי זה לא רלוונטי, ולכן הדרך היחידה היא לפסול את כל שאר הקבוצות והכתות בעם ישראל לבוא בקהל, כך שרק להם ולאוכלי השיירים משלחן רבם יש חלות של ציבור שכלפיו מודדים את הכוח הסוציולוגי. שוב – קל לראות את המגמות האלו (הכוללות גם את הכתמתו של המתנגד לך, גם אם מדובר על נושא זניח ושולי, בתארים של מין ואפיקורס) בשיח היהדות בן זמננו, גם אם קשה לשייך אותן באופן חד משמעי לאסכולת השקר התורני.

אגב, ראוי לציין כי נטישת הוויכוח הרצינוני על פירושם של כתבי הקודש ומעבר להכרעה כוחנית בה השולט בחברה הוא הקובע את האמת, היא – בנסיבות החברתיות העומדות בפנינו – גזר דין מוות, פחות או יותר, על המגמות הליברליות ביהדות הדתית לאומית. בכל פרמטר סוציולוגי שניתן להעלותו על הדעת, החל מילודה, המשך בדומיננטיות במערכת החינוך וכלה בנכונות למאבק עיקש ובלתי מתפשר, מובטח לאנשי האקדמיה וידידיהם הפסד כואב מול החרדים והחרד"לים. לכן ממש לא מובן לי מדוע הם כה להוטים אחר תורות השקר התורני לזניהן, ומדוע הם מעדיפים אותן על אמירת האמת (תוך ניצול, במידת האפשר, של הכלים האקדמיים העומדים לרשותם) מתוך תקווה לשכנע.

¹¹ אגב, גם בדורות קודמים נוצרת אותה הבעיה. על פניו היו יותר צדוקים מפרושים בזמן הבית השני (בשלב מסוים היתה אפילו הסנהדרין תחת שליטתם, ואם חייבים לשמוע לקולם בלי קשר לאמת, מי התיר לשמעון בן שטח להחליף אותם, כמתואר במגילת תענית?), ובשלהי האלף הראשון הייתה לקראים דומיננטיות מספרית ביחס לרבנים.

בנוסף, על פניו כל הקונספט של הסכמת כלל ישראל זוקק בירור לאורה של מסכת הוריות. הרי המקרה הקלאסי של פר העלם דבר של ציבור הוא בדיוק זה, שבאו בית דין והורו ועשו כל ישראל על פיהם, וכעת בא בית דין חדש וסותר את הוראת קודמיו. מי התיר לבית דין בתרא לעשות זאת? הסכמת כלל ישראל להוראתו של ב"ד קמא להיכן אזלא?

אמת ופסיקת הלכה באספקלריה היסטורית

לאחר שניתחנו את ההשלכות הנובעות מתורת השקר התורני, עלינו לדון גם בשאלה העובדתית: מה קרה, וכיצד התנהלו הפוסקים והמפרשים במהלך אלפיים השנים האחרונות? האם נכון הוא לסבור, כפי שטען באזני (לפני שנים רבות) אברך חשוב בישיבה שבה למדתי, שהתנאים דרשו כרצונם את התורה, האמוראים עיקמו כשהתחשק להם את דברי התנאים, הראשונים ערכו מניפולציות בדברי האמוראים וכן הלאה עד ימינו, או במלים פשוטות, שארון הספרים היהודי אינו אלא ארון השקרים היהודי?

כאן עומדת בפנינו שאלה עובדתית. לו היינו יכולים לקרוא את מחשבותיהם של פוסקים ורבנים לאורך הדורות, היו לנו הכלים לענות עליה באופן חד משמעי. בנסיבות הנתונות לא נוכל להגיע לידע כזה, מפני שאם היה פוסק שסילף במודע את המקורות כדי להגיע למטרה מסוימת, מן הסתם הוא לא הודה בכך בפירוש – הודאה שכזו הייתה הורסת את האפקטיביות החברתית של פסק ההלכה ברוב המקרים.

מה שבכל זאת אפשר לעשות הוא להסתכל על המשא ומתן ההלכתי המתועד בכתובים ולתהות עד כמה הדברים נראים הגונים, כלומר באיזו מידה נראה לנו שהמסקנות נובעות מן ההנחות והפירושים עוקבים אחר פשטי המקורות, או להיפך – עד כמה נוכל לומר שבאופן כללי רואים כאן סילוף של המקורות, כאשר אם נגיע למסקנה השנייה יהיה בכך משום תמיכה בתורת השקר התורני או לפחות בגישה ההיסטורית שלה כפי שהוצגה לעיל, גישת ארון השקרים היהודי.

יודגש כי עצם העובדה שפוסק פלוני עשה "מהלך" שאינו מוצא חן בעינינו אין בה כדי להעיד, כמובן, על כך שהוא נתן למקראות או לגמרא פרוש מוטעה שלא בתום לב. אפשר לתת לאותה הסיטואציה כמה פשרים אחרים, החל בטענה שהוא צדק ואנו פשוט טועים או טיפשים מכדי להבין את ההיגיון שלו, וכלה באפשרות ההפוכה שהפוסק הוא זה שטעה. גם טעויות הנובעות מפניה אישית, כמו במקרה בו יהודי כותב תשובה ואחר כך מעמידים אותו בפני מקורות מנוגדים וקשה לו לחזור בו, אינן נכללות בגדר של פרשנות שלא בתום לב כל עוד האדם עצמו משוכנע שהוא מגן על האמת. לכל היותר נוכל לומר שסיבת הטעות שלו במקרה זה לא הייתה חוסר הבנה גרידא אלא אותו סוג של עיוורון מחשבתי הנובע מ"השוחד יעוור עיני חכמים" - דבר שמשיע על כל אדם באשר הוא אדם.

יש להניח שאנשים שונים יענו על השאלה שהצגנו תשובות שונות. כשם שישנם חובבי קונספירציות שלעולם יראו במעשיהם של פוליטיקאים חלק מתחבולה ולא יאמינו בכנותם (לפעמים הם צודקים, אבל אנשים נבדלים זה מזה ברמת החשדנות הבסיסית שהם מפגינים), כך ישנם טיפוסים אנושיים שייטו ליחס פסק הלכתי לכל מיני אינטרסים מול כאלו שיניחו באופן בסיסי שהפרשנות ניתנה בתום לב. כל שאוכל להציע כאן הוא את נקודת השקפתי שלי, ובהקשר זה עלי לציין שבאופן כללי אינני אדם המאמין בקונספירציות.

ובכן,

לעניות דעתי יש הבדל גדול בין שתי תקופות היסטוריות. תקופת המשנה והתלמוד, נאמר, עד זמן הגאונים, ותקופת הראשונים והאחרונים – אלף השנים האחרונות פחות או יותר.

לגבי הראשונים והאחרונים הרגשתי הבסיסית היא שבעלי תורת השקר התורני עומדים על קרקע רעועה מאד. קשה לראות כיצד ניתן לחלוק על כך שרש"י ותוספות, הרמב"ם והבית יוסף, הנודע ביהודה והחפץ חיים וחבריהם היו יהודים שלמדו תורה ופסקו הלכה מתוך אמונה טהורה באמיתות המסורת, התורה ודברי חז"ל, וככלל נמצא בדבריהם את הרצון לעמוד על משמעות דברי הטקסטים הקנוניים מתוך מטרה לכוון ככל האפשר לאמיתה של תורה. האמירה הגורפת הזו נאמרת כמובן דרך כלל: יכול להיות שנמצא

פה ושם פוסק המעלה השערה תמוהה בנושא שהייתה לו חשיבות חברתית ונחשוד בו שהוא אמר זאת רק כדי להשיג איזושהי מטרה¹², אבל אלו מקרים רחוקים ונדירים. כשאני פותח שו"ת הרשב"א או ערוך השולחן אני מתקשה לראות משהו אחר.

עם זאת יש להודות שישנו הבדל מסוים בין צורת המחשבה שלנו לבין צורת המחשבה של הקדמונים (ואפילו הלא כל כך קדמונים) מבחינת חדות ההגדרות של אמת ושקר ושל רמת הביקורתיות. התפתחות החשיבה המדעית במאות השנים האחרונות גרמה לסטנדרטיזציה מאד מסוימת של רמת ביקורת, של פומביות הדיון ושל אופן הוויכוח והחשיבה האנליטית¹³, מה שלא היה קיים בדורות קודמים ועדיין לא תמיד קיים אצל אנשים שלא נחשפו למתמטיקה או למדעי הטבע באופן ראוי. הרבה פעמים כשלמדתי את פירושי הראשונים על גמרא כלשהי הייתה לי ההרגשה שנשאלה כאן שאלה טובה מאד אבל התשובה הרבה פחות טובה, ולפעמים אפילו חשתי, בעוונותי, שהמחבר מכביר במלים מפני שאין לו הסבר ראוי וחד, אבל למיטב הכרתי אין לכל זה ולתורת השקר ההלכתי מאומה: הטוען כי שהר"ן והש"ך סיבבו ועיקמו את ההלכה כדי להתאימה למציאות לפי איזשהם שיקולים ציבוריים נראה לי רחוק מאד מן השכל¹⁴.

עמדתי הופכת להיות הרבה יותר בעייתית כאשר אנו באים לדון בתנאים ובאמוראים, וזאת משלש סיבות.

הסיבה הראשונה היא הדרשות מהן גזרו התנאים והאמוראים דינים. בהרבה מקרים אדם בן דורנו לא מצליח במושכל ראשון (וגם לא במושכל שני) להבין כיצד העלו חז"ל על דעתם את הדרשות הללו ("ישלם" – לרבות פחות משווה פרוטה" או "כל חלב' לרבות את הכוי" ודומיהן) ומדוע היה נראה להם שהדינים שהם דרשו אכן נובעים מפסוקי התורה. עד כדי כך מגיעה המוזרות שכמה אחרונים, ואולי גם ראשונים, הציעו שדרשות חז"ל באופן כללי הן "סומכות", כלומר חז"ל לא באמת גזרו את הדינים מהדרשות, אלא ידעו את הדינים במסורת והסמיכו אותם למלות התורה¹⁵. מי שאינו סובר כך, כלומר מבין שאצל חז"ל הדרשות הן יוצרות, שהדרשה היא זו שגררה אחריה את ההלכה, יכול לשאול את עצמו כיצד הרשו לעצמם חז"ל לדרוש באופן כה רחוק מן הדעת, ולתרץ שהם רצו להשיג מטרות מסוימות ולא נרתעו ממניפולציה על לשון הפסוקים כדי להשיגן.

הסיבה השנייה (הדומה לראשונה) קשורה לצורה בה פרשו האמוראים את המשניות או את דברי מי שקדם להם. הרבה פעמים למשנה יש פשר שנראה בעינינו פשוט, והגמרא, בגלל אי נוחות כזו או אחרת, עושה לה "אוקימתא" ומסבירה, למשל, את דין המשנה שנאמר באופן כללי כמתייחס למקרה פרטי

12 במקרה כזה יש, לפי גישת תורת האמת, להתעלם מדבריו של אותו פוסק באותו נושא. בלי קשר לשאלת המוטיבציה שלו לומר דבר שגוי, ברור שאם אתה סובר שזו שגיאה צריך לא לפעול על פיה.

13 לדיון רחב בנושא ראה מאמרי "ריקנות האנליטי", אקדמות י"א.

14 שתי טענות החוזרות על עצמן אצל תומכי השקר ההלכתי הן ה"ראיה" מהמקומות בהם נפסק להקל "במקום צורך גדול" וכדומה ומה שהם מכנים "קולות" בהיתר עגונה, שני סוגי המקורות רומזים לכאורה שיש "הלכה פרטית" המותאמת לשואל על פי עקרונות של השגת מטרה ולא של נאמנות לדין.

ובכן, אמנם מופיעות בהלכה אמירות כמו "אפשר להקל במקום צורך גדול" או "במקום הפסד מרובה" וכדומה, המראות כביכול על הרלוונטיות של גורמים שאינם קשורים לשאלה הספציפית, אבל מקרים אלו הם מאד נדירים. כפי שכתב הרמ"א בהקדמתו ל"תורת חטאת", "לפעמים כתבתי להקל בהפסד מרובה או לעני ... או לכבוד שבת, והוא מטעם כי באותם המקומות היה נראה לי כי היתר גמור אליבא דהלכתא רק שהאחרונים ז"ל החמירו בדבר לכן כתבתי שבמקום דלא אפשר יש להעמיד הדבר על דינו". אין זו הלכה משתנה אלא פשוט המלצה להחמיר במקום שאין בכך טרחה מרובה.

לגבי עגונה, אכן רבים מאמינים כי בענייני היתר עגונה הפוסקים מגלים בדיוניהם מידת גמישות שאינה מצויה בדיונים הלכתיים אחרים. גם אם הדבר נכון, אין להביא ממנו ראיה. ראשית, מפני שאותם תרגילים הלכתיים נעשים בעיקר כדי להתחמק מחומרות מסמרות שער שמעמדה הגמרא בדרך להוכחת המוות של הבעל; אבל חשוב מכך, במקרה של עגונה השאלה הראשית היא מציאותית (האם הבעל מת) ולא הלכתית, והפוסק המתיר פועל, בראש ובראשונה, מתוך שכנוע בסיסי שאכן בעלה של זו אינו בחיים עוד. שום פוסק (יש לקוות) לא עושה מניפולציות הלכתיות להתרת עגונה אם הוא סובר שהאיש עדיין חי. לגבי השאלה מה בכלל העניין ההלכתי בהיתר עגונה, שאינו אלא הכרעה לגבי שאלה מציאותית, ראה ספרי "קין זווית" לפרשת שופטים.

15 למקורות ראה מאמריהם של הרב מיכאל אברהם, הרב דרור פיקסלר והרב כרמיאל כהן, צהר יב-יד.

מאד מסוים ונדיר. לחילופין האמוראים נוקטים בשיטה של שינוי לשון המשנה, "חסורי מחסרה והכי קתני", והם מוסיפים למלות המשנה או הברייתא עוד משפטי משנה שאינם כתובים בטקסט ויכולים לשנות את משמעותו מקצה לקצה. שוב ימצאו למדנים שלא יאמינו שאכן האמוראים סברו בתמימות שהם מפרשים את לשון המשנה, ועל כן יאמרו שיש מכאן חיזוק לתורת השקר התורני, שהאמוראים כפו את הפרשנות שהיו מעוניינים בה משום מה תוך סילוף משמעות הטקסט שאותו קיבלו עליהם כביכול למחייב.

הסיבה השלישית קשורה למספר מקרים בהם האמוראים רומזים, או אומרים בפירוש, שיש אפשרות לשנות מן האמת במקום צורך, החל מהעיקרון של "דבר זה אסור לאמרו בפני עם הארץ"¹⁶ ו"לפי שאינם בני תורה", כלומר שיש מקומות או אנשים שאין לגלות להם הלכות מסוימות, וכלה באמירות כמו "הרוצה ליחנק ייתלה באילן גדול" (אם בקשת ליחנק' - לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממך, 'היתלה באילן גדול' - אמור בשם אדם גדול. [רש"י]). אם האמוראים עצמם אומרים בפה מלא שהם משקרים מדי פעם או כשצריך, עד כמה זה רחוק מתפיסת הפסיקה של אסכולת השקר התורני?

אינני בא לטעון כאן שאני יכול להסביר בשופי את כל השאלות האלו, ובכל זאת יש כמה נקודות להעיר עליהן.

יכול להיות שלתנאים והאמוראים היה הגיון שונה מזה שלנו, הגיון שאני לא מבין ואולי אף אחד היום לא מבין אבל הם כן הבינו, לכן עצם זה שהם עשו מהלכים פרשניים שנראים לנו רחוקים לא גורר בהכרח את ההנחה שמאחורי הדברים עומדת פרשנות שגויה שלא בתום לב.

מעבר לכך, קשה מאד לראות את האינטרס, את התיקון החברתי שניסו חז"ל להשיג, בכל אותן דרשות ואוקימתות שנראות לנו מוזרות. אמנם בדורות האחרונים אוהבים באקדמיה להסביר על תקנות ודרשות חז"ל כאלו ואחרות שהן נועדו לשרת את מלחמתם בצדוקים ובשאר כתות, אבל מי שמכיר את הגמרא מבין שגם הטענות האלו רלוונטיות לשבר זעיר מן הדרשות, כולל המוקשות שבהן. עם איזה צדוקים הם מתכתשים בדרשות על פחות משווה פרוטה ועל כוי וכדומה? כדי להשתכנע שמישהו מסביר טקסט שלא בתום לב לא מספיק שדבריו ייראו לנו מוזרים, בדרך כלל אנו דורשים גם איזה שהיא תובנה לגבי המטרות שהוא מכוון אליהן, ולגבי רובא דרובא מדרשות חז"ל ומאוקימתות האמוראים קשה למצוא אינטרס שכזה¹⁷.

ולבסוף, ובכך הארכתי למעניתי במקום אחר¹⁸, ההלכה היא בבירור מערכת חוקים מכוונת ולא מכוונת. דבר זה כתוב במשנה ושנוי בראשונים ומשולש בפוסקים, שמי שידוע שבית הדין טועה בפרשנותו, אפילו בית הדין הגדול שבלשכת הגזית, אסור לו לסמוך על דבריהם. אני מתקשה מאד לראות כיצד ניתן ליישב פוסקים אלו, שמקורם במשניות ובגמרות מפורשות, עם תורת השקר התורני שמטבעה דורשת מהאדם לכפוף את קומתו בפני בעלי הכח הסוציולוגי (ואין לך גדול במובן זה מבית דין של ע"א בלשכת הגזית).

על מוסר וודאות

לפחות בכל הנוגע לבעלי תורת השקר מסיטרא דשמאלא, השייכים לזרם הליברלי יותר של הציונות הדתית, יש מניע ברור העומד ביסוד החיבה שהם נוטים להלך המחשבה הזו, והוא הרישיון שהוא מעניק לשנות את ההלכה ולסטות מן התורה המסורה באמצעות סילוף תכנים ומניפולציה על הטקסטים. הדבר

¹⁶ בבדיקה שטחית נראה לי שהרמב"ם והשולחן ערוך פסקו במפורש את ההלכות שהגמרא תייגה ככאלו שאסור לאמרו בפני עם הארץ, כנראה שסברו שמי שספריהם נגישים לו יצא מן הגדר הזו.

¹⁷ אגב, חז"ל דווקא שאלו את עצמם מה עושים כאשר מצוות התורה מתנגשות עם אילוצים מציאותיים, וחדשו עקרון לפיו "עת לעשות להשם הפרו תורתך". כמובן שעקרון כזה הוא מיותר אם אפשר לסבן את הפוסקים ולעקם את המשניות כשמתחשק.

¹⁸ במאמרי לפרשת שופטים בספר "קרן זוית" שאליו הפניתי כמה פעמים.

חשוב במיוחד אם רוצים לפתור את אחת הבעיות הראשיות העומדות בפני אדם מערבי בן זמננו שהוא גם יהודי שומר מצוות, והיא הסתירה הזועקת בין חלק מהתכנים של התורה וההלכה (מחיית עמלק, בן סורר, סוטה, הצלת גוי בשבת והיחס לגוי בכלל, עיגון וכן הלאה וכן הלאה) לבין מה שמקובל בעולם של היום כמוסרי וראוי.

אמנם יש לזכור שעקרונות המוסר של החברה הם הרבה יותר מוביליים ובני חלוף ממה שרובנו חשים. השינוי שחל במאה השנים האחרונות ביחס המוסרי של בני אדם לדחפים לאומיים, לזכויות נשים, לתורת הגזע, להמתת חסד או לסוציאליזם וקומוניזם הוא גדול ביותר, ואין שום סיבה להניח שבעוד מאה שנה לא ישתנו מושגי הטוב והרע של החברה מן הקצה אל הקצה ביחס לחלק, לפחות, מסל הרעיונות שמגדירים את הטוב והמוסרי בחברה שלנו¹⁹. אף על פי כן, תחושת האובייקטיביות שלנו ביחס לרגשות מוסריים היא מאד חזקה. רובנו חשים בתוקף שלעבור על יד מישהו בצרה ולא לעזור לו זה **באמת** רע, ולא ש"החברה היום מגנה את זה אז בוא נעזור לו". ובכן, מה עושים אם, נאמר, התורה אוסרת לעזור לאיש הזה כי הוא גוי? לבעלי תורת הכזב ההלכתי אין בעיה: נקשקש הרבה מלים ונעקם את ההלכה הכתובה כך שייצא שזה מותר. האם הצר שווה בנזק המלך?

לדעתי – לא. הסיבה הפשוטה היא שתורת הכזב ההלכתי ממוטטת את לימוד התורה ואת המחויבות לה. אם באמת אפשר לעקור הלכות במניפולציות מכוונות ושלא בתום לב, למה להסתפק בהצלת גוי בשבת או בהיתר עגונה? למה שלא יקומו הרבנים בעלי הסמכות ויבטלו את השבת, או שימכרו את הקדוש ברוך הוא לגוי ונלך כולנו לאכול שווארמה חזיר בלאפה? מטבע הדברים, לשקר אין גבול תחתון. כמאמר הפתגם הלטיני, *ex falco quodlibet*, מהשקר נובע כל דבר.

אבל ישנה עוד נקודה הקשורה לאותן סתירות בין הלכה ותורה לבין הרגש המוסרי. לאחרונה הגעתי למסקנה שעצם קיומן סתירות אלו קשור בהכרח לתופעה אחרת, לספקנות שיש לאדם ביחס לאמיתות התורה ושלשלת מסירתה.

כדי להדגים את העניין, נשווה בנפשנו את הסיטואציה הבאה: בא הקדוש ברוך הוא, שאנו מייחסים לו תכונות של טוב אינסופי, ידיעה אינסופית ויכולת אינסופית, מתגלה אל אדם שאין לו שום ספק באותן תכונות (כלומר במציאות האלוה, בטובו ובאמיתת ההתגלות) ומצווה עליו לעשות את המעשה המעזעזע והאכזרי ביותר, לשרוף את ילדיו חיים ולנסר את עצמו למוות. האם יש לאותו אדם **סיבה רציונלית** שלא למלא אחר צו השם?

על פניו התשובה היא שלילית. מכיוון שהמצווה הוא בעל טוב אינסופי, ברור שמה שהוא מצווה הוא טוב גם אם זה שנצטווה אינו מבין את זה. מכיוון שהוא בעל יכולת אינסופית, הוא גם יכול לבצע בעצמו את מה שהוא הטיל על האדם כך שהסבל ממילא ייגרם וכל מה שנשאר לו לאדם הוא להרוויח מצווה. הבורא יכול לפצות את הנפגעים על סבלם בשכר אינסופי בעולם הבא וכולי וכולי. בקיצור, אדם המשוכנע שהקדוש ברוך הוא הוא בעל התכונות שנזכרו לעיל, ומשוכנע שהוא, הקדוש ברוך הוא, ציווה אותו לעשות כך וכך, אין לו סיבה רציונלית כלשהי, וגם לא סיבה מוסרית כלשהי (שהרי ביכולת האל לגרום לאותם צער וסבל בעצמו, ובנוסף האל הוא טוב לכן הציווי הוא עשית טוב), להימנע מביצוע הצו. כמובן שהוא יכול לא לעמוד בניסיון ולעבור על צו השם, אבל בזה הוא לא שונה מאדם הראשון שאכל מעץ הדעת או מכל עובר עבירה לתיאבון אחר.

המסקנה מהדיון הזה היא פשוטה לכאורה. אם אדם חש שצו כלשהו הכתוב בתורה או בהלכה סותר את הרגש המוסרי שלו ומפני זה הוא אינו מעוניין לקיים אותו, אין זאת אלא שאין לו ביטחון של מאה אחוז באחת ההנחות שהוזכרו בפסקה הקודמת. או שהוא מיחס הסתברות מסוימת לאפשרות שהאל אינו קיים או אינו טוב, או שהוא מפקפק בכך שהקדוש ברוך הוא אכן עומד מאחורי ההלכה או הדין הזה מפני שאולי היה נתק כלשהו בשלשלת המסורה או הפרשנות.

¹⁹ לדוגמה אני די בטוח שבעוד מאה שנה (בפרט אם יומצאו עד אז תחליפים סינתטיים לבשר, יסתכלו עלינו הלא-צמחוניים כפי שאנו מסתכלים על בעלי מטעות עבדים בארצו הברית של טרום מלחמת האזרחים. כמובן שזוהי השערה לא ממש נועזת שהרי כבר היום רואים את ניצני ההתפתחות הזו.

אבל אם אכן כך הם פני הדברים, מדוע יש צורך לזייף את ההלכה או לעקמה בכל מיני מניפולציות לרוח הזמן? אם האדם מסוגל להודות שהוא מסתפק במעמד הר סיני, או תוהה על קושיותיהם של בעלי ביקורת המקרא, או מאוכזב מהתשובות לבעיית הגמול ומהסתר הפנים של השואה, או חושש שאולי צדקו הקראים או שאולי טעו האמוראים בפרוש דברי התנאים או שמי מהראשונים סתם המציא חומרות או קולות, או שהוא לא מאמין בקדמות הזהר ובדינים שהגיעו להלכה מבעלי הקבלה וכן הלאה עוד ועוד, הוא יכול לומר בפשטות "האמינות שאני מייחס לתורה, או לדין X, היא 90%, וזה לא מספיק כדי שאשאיר את הגוי למות ברחוב". מה הבעיה?

כאן אנו חוזרים למתח בין בעלי האמת לבין אלו שמוטרדים בעיקר משאלות הסוציולוגיה. מי שהשאלה המרכזית שהוא שואל את עצמו היא איך להשיג יציבות לקהילת שומרי המצוות, איך למנוע מאנשים לפרוש ומהציבור להתפלג, ודאי שירצה להציג את הדברים כאילו רמת הוודאות שיש לנו בכל סעיף קטן של "שער הציון" ובכל גימטרייה של דרשן חסידי זהה לרמת הוודאות של מי שעמד לפני הר סיני ושמע אנוכי השם, כלומר שלכל חוליה בשרשרת הארוכה בת אלפי השנים שבין שני הקצוות האלו יש אמינות של מאה אחוז. הדבר האחרון שהוא ירצה להודות בו הוא ששמועה זו נאה ושמעה זו אינה נאה, שיש הלכות או מנהגים שמקורותיהם אינם ודאיים ואמינותם חלשה יותר. אבל טענות כאלו ודאי שאינן מתיישבות עם תורת השקר ההלכתי שעל פיה בכל דור ודור סילפו את ההלכה בעזרת מניפולציות, מכאן שלפחות לגבי אותם אנשים המוטרדים מסתירות של מוסר ודת, גישת השקר התורני כפלטפורמה לפתרון הבעיה היא מיותרת ממה נפשך.

סיכום

עיקר העיקרים של היהדות, ומן הסתם של כל דת אחרת, הוא האמונה של בני הדת שהמעשים שהם עושים בהקשר דתי משקפים את רצונו של הקדוש ברוך הוא. מי שאינו מאמין בכך, החילוני, יאמר שהדת היא טרגדיה גדולה, שמיליוני אנשים בילו את זמנם ואת מרצם, סבלו, הרגו ונהרגו, על דבר שאינו אלא דמיון שווא. הדבר המרגיז ביותר אצל בעלי תורת השקר ההלכתי למיניהם הוא שהם, מצד אחד, מנתקים כל קשר בין רצון השם לבין מה שאנחנו עושים (שכן הדרך רצופה באלפי חוליות של אנשים שסילפו, עיוותו ושינו או משמעות המקורות לפי רצונם), ומצד שני הם מצהירים שזו היא הדת האמתית ואין בלתה. תפיסה זו לא רק שהיא מבטלת את הערך בקיומן של מצוות ובהימנעות מעבירות, היא גם הופכת את היהדות כולה לא לטרגדיה אלא לבדיחה אחת גדולה, לפארסה.

יש שיטענו שזהו בדיוק רצון השם: שנמלא אחר פרשנותם השרירותית של קבוצה סגורה של גדולי תורה, בלי קשר לשאלה אם מה שהם אומרים קשור לטקסט אותו הם מתיימרים לפרש. מעבר לסתירה שכבר הערתי עליה מדין טעות בית דין במסכת הוריות, הדברים מוליכים לתפיסה ביזאנטית של היהדות, תפיסה שבה הדבר החשוב היחיד הוא מיהו זה שדבריו נשמעים בציבור (שהרי הוא צודק בהגדרה), ומכאן למחלוקות נבזיות ואליומות כדי לתפוס את "השלטון" מצד אחד, ולניסיון לפסול פרטים ותת-ציבורים בתוך עם ישראל כדי להוציא אותם מהחשבון מצד שני. לא קשה לראות בדורנו את המהלכים האלו, למרות שכפי שאמרתי יכולים להיות להם גם סיבות אחרות.

ישנם גם רבנים שהרחיקו לכת. אלו כופרים לא רק במהימנות של פרשני התורה במהלך הדורות, אלא גם בעצם מושג האמת בכלל. לשיטתם, האמת איננה נבחנת על ידי התאמה בין עובדות למציאות, אלא היא תולדה של המציאות החברתית או האינטרס החברתי. כך לדוגמה כותב הרב דסלר

מהו אמת ומהו שקר? בתחלת חנוכו הבנו, שאמת הוא כשמספרים עובדות כמו שאירעו; ושקר, כשמשנים מזה.

אך זהו רק באופנים פשוטים, אבל למעשה יש הרבה אופנים שבהם אין הדבר כן, לפעמים אסור לומר דברים כמו שהם, כמו לספר מה שיש בו פגם לחבירו, בלי

תועלת והכרח, ולפעמים צריך דווקא לשנות, כשהאמת לא יועיל אלא יזיק, כי אז מה שנראה כאמת הוא שקר, שמוליד תוצאות של רע ומה שנראה כשקר מביא לתכלית של אמת.

נמצא שאמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר, הסיטרא אחרא. [מכתב מאלוהו א' 94-95]

ואילו והרב שג"ר מבאר בספרו "כלים שבורים" כי

בדברנו על אמיתות ... עלינו לזנוח את המטאפורה של הגילוי ולהעדיף במקומה מטאפורה של יצירה וכינון עצמיים ... הדיסקורס המדעי מעוצב מתוך הנהיה לכוח ... (הנוסחאות הפיסיקליות) אינן מייצגות את המציאות, נמצאות הן בראשו של המדען ומעניקות לו שליטה בעולם... ההיסטוריה של הפרשנות תיתפס כמאבק מכוון ולא כגילוי של האמת המטפיסטית.

קשה לי לתאר את זעמי ותדהמתי למקרא דברים איומים ונוראים כאלו, טענות המוחקות סופית את ההבדל בין האדם לבהמה ובין עובד אלוהים לאשר לא עבדו, ושגם אלו שאמרו אותן אינם מאמינים בהן (כשהם חולים, הם יודעים יפה מאד לקחת אנטיביוטיקה ולא ללכת לשמאן מונגולי). אם "אמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא" ולא "שמספרים עובדות כמו שאירעו" אזי ההחלטה על מהו רצון הבורא חייבת להיות שרירותית (מעמד הר סיני אינו יכול להיות מקור, כי הרי מותר לשנות מה'עובדות כמו שאירעו') וממילא כל החלטה וכל דת היא אמיתית או שקרית באותה מידה, וכפי שכתב הרב שג"ר, ההלכה במקרה זה "שואבת את ה**צדקתה**" מהיותה "פרקטיקה דתית חברתית". נדמה שיש פרקטיקות דתיות חברתיות אלטרנטיביות שהן הרבה יותר ידידותיות למשתמש.

קטונתי מלהתווכח עם בעלי תורת השקר, ולמען האמת גם אין בזה כל כך טעם, כפי שאין טעם לנסות ולשכנע עורך דין להודות שהלקוח שלו רשע. שקר הוא כידוע המגן המשוח בשמן הגדול ביותר, ומול האמת היחידה הוא מציג מגוון אינסופי של וריאציות כאלו ואחרות שלעולם לא תוכל להפריך את כולן. אף על פי כן, אני חש שיש לשים את הדברים על השולחן.

אין טעם ביהדות אם היא חסרה את האמונה שהדברים שאנו עושים הם רצון השם שנמסר בהתגלות לאבותינו ועבר אלינו במסורת אמינה. יכול להיות שבדרך היו כל מיני טעויות, ואולי אפילו נכנסו דבריהם של אנשים ששינו ביודעין ורימו, אבל באופן בסיסי מטרתם של הלמדנים והפוסקים, בכל דור, הייתה לפרש, באופן הקרוב ביותר לאמת אותה יכלו להשיג ובתום לב, את המסורת כפי שהגיעה אלינו בספריהם של אלו שקדמו לנו. למי שחסר את האמונה הזו אין, בעיני, סיבה לשמור מצוות (אלא אם כן הוא ממש נורא נהנה מאכילת כרפס), ובהיעדר אמון בסיסי אין גם טעם לשמוע את דעותיו (או את מה שהוא מציג כדעותיו), גם אם זקנו אמה וכובעו אמה ושמותיו מאוימים.

ההנחה הפשוטה עליה התחנכתי בהיותי ילד נראית לי נכונה גם היום: יהודי מאמין, הרוצה להיות חלק משלשלת הדורות של העברת התורה, מחויב באופן מלא לפרשנות בתום לב של דברי התורה, המשנה, הגמרא, ושל כל הראשונים והאחרונים עד לימינו אנו. אפשר לא להסכים, אפשר לשלול, אנו עלולים גם לטעות, אבל אסור לשקר ביודעין, אסור לפרש טקסטים שלא בתום לב. מי שמברך כל בוקר "אשר נתן לנו תורת אמת", כדאי שיקפיד שיהיה לברכה על מה לחול.